

Charismata in het leven en de zending van de kerk

Lezing tijdens het symposium 'Doof de Geest niet uit' – 21 juni 2019 te Utrecht

0.

Allereerst iets over mijn benadering en insteek. 'Opdat zij allen één mogen zijn', bidt Jezus volgens het Johannesevangelie de avond voor zijn lijden (17,21). In de oecumene wordt deze zin vaak gebruikt als verwijt: en zie eens hoe verdeeld wij feitelijk zijn, schande. Maar Jezus bidt niet zomaar om eenheid. Jezus bidt om eenheid, en nu citeer ik het Johannesevangelie verder, 'zoals Gij, Vader, in Mij en Ik in U, dat zij in ons mogen zijn'. Wat hier aan de orde is, dat noemen de Griekse kerkvaders *perichorèsis*, wederzijdse doordringing. De Vader kan alleen de Vader zijn dankzij en in zijn verbondenheid met de Zoon en de Geest, de Zoon is de Zoon dankzij de Vader en de Geest, de Geest is de Geest in en door de Vader en de Zoon. De Oosters-Orthodoxe theoloog Ioannis Zizioulas spreekt in dit verband van een 'ontologische revolutie', een revolutie in het zijn zelf. Zeker in het Westen zijn wij geneigd te denken in termen van 'dit' tegenover 'dat', van 'ik' tegenover 'jij' en vooral in termen van 'van mij' tegenover 'van jou'. Dat splitst en splitst. In God echter, zoal legt Zizioulas uit in zijn onlangs in het Nederlands verschenen boek *Gemeenschap en andersheid*, bestaat het ene altijd dankzij het andere, in en vanuit de verbondenheid met de ander. Dit geldt ook voor onze eenheid met God: als Jezus bidt dat wij in Hem-en-de-Vader blijven, dan zegt Hij dat wij niet bestaan, tenminste niet in de volle zin die Hij voor ons op het oog heeft, zonder onze verbinding met God. Wij christenen zouden ons dus één moeten weten in onze innige verbinding met God, het feit dat God ons omvat en doortrekt en wij willens en wetens daarvan leven.

Ik stel dit graag voorop, om het volle gewicht te kunnen geven aan de uitspraak van Paulus die mij in ieder geval buitengewoon dierbaar is: 'Er zijn verschillende gaven, maar

slechts een Geest', en: 'alles is het werk van een en dezelfde Geest, die aan ieder zijn gaven uitdeelt zoals Hij het wil' (1 Kor. 12,4 en 11). Met hieraan het volle gewicht geven bedoel ik dat wij ons realiseren dat dit ook geldt in het denken over de gaven van de Geest zelf. Ook daar – om het iets profaner te zeggen – zingt ieder vogeltje zoals het gebekt is. Hoe goed het ook is om vandaag een gesprek te voeren over de Geestesgaven, de charismata, we zouden volgens mij ook op dit punt niet op een verkeerde manier naar eenheid moeten streven. Wij leren van elkaar door van elkaar te verschillen, wij wisselen als kerken en kerkelijke groepen, maar ook als gemeenschappen en geestelijke families binnen één kerk gaven uit, zoals paus Johannes Paulus II met betrekking tot de oecumene bepleitte (enc. *Ut unum sint*, 1995), wij hebben elkaar iets te geven dankzij onze verschillen. Het is niet de bedoeling om die verschillen op te heffen: dan zouden die verschillen toch op een tekort aan eenheid wijzen, een tekort dat zo snel mogelijk moet worden verholpen. Maar er bestaat buiten God zelf geen omvattend perspectief en ons particuliere perspectief is alleen in God volledig verbonden met alle andere perspectieven: daarom kunnen wij in God één zijn op een manier die wij vanuit onszelf nooit volledig doorzien.

Eén van de meest opmerkelijke uitspraken van paus Franciscus is wat mij betreft de volgende:

De theoloog die tevreden is met zijn volledige en sluitende gedachtegang, is onbeduidend. De goede theoloog en filosoof heeft een open, dat wil zeggen onvolledige gedachtegang, altijd open voor het *maius* van God en van de waarheid, altijd in ontwikkeling (*Veritatis Gaudium*, proloog no. 3).

Ik doe mijn uiterste best een goede theoloog te zijn, ook in deze zin. Wat ik u te zeggen heb is niet uitputtend en het ook niet alles wat er vanuit een katholiek standpunt te zeggen valt over de Geestesgaven. Mijn gedachten zijn onaf en onvolledig en ik dank paus Franciscus dat ik dit als een kwaliteit kan beschouwen.

1.

Gaan we van hieruit naar de kern van de zaak.

De hernieuwde aandacht voor de heilige Geest, zoals die in het bijzonder in de Pinksterkerken nadrukkelijk aan het licht is gekomen en komt, heeft, gezien niet vanuit *het*, maar vanuit mijn rooms-katholieke perspectief, twee speerpunten. Nu is een speer een wapen dat prikt, dus als ik ‘twee speerpunten’ zeg, dan bedoel ik dat die hernieuwde aandacht voor de heilige Geest in mijn visie op twee manieren prikt. Allereerst prikt zij de kerk en vervolgens prikt zij de brede westerse cultuur.

Eerst met betrekking tot het eerste speerpunt, dat allereerst betrekking heeft op de kerk. In de dogmatische constitutie over de kerk van het Tweede Vaticaans Concilie, *Lumen Gentium*, staat onder no. 12 te lezen dat de heilige Geest de kerk niet alleen door sacramenten, ambten en diensten leidt, maar:

onder de gelovigen van elke rang ook bijzondere genaden (verspreidt), die hen geschikt en bereid maken om allerlei werken en taken op zich te nemen die voor de hernieuwing en de verdere uitbouw van de kerk dienstig zijn (...) Deze charismata, zowel de meest schitterende als de meer eenvoudige en meer algemene, die doelmatig en nuttig met het oog op de noden van de kerk en daarin voorzien, moeten met dankbaarheid en als een bemoediging worden aanvaard. Naar buitengewone gaven echter mag men niet lichtvaardig worden gejaagd en men mag ervan niet overmoedig vruchten verwachten voor het apostolaat.

Uit deze laatste zinnen spreekt een terughoudendheid tegenover de buitengewone gaven van de Geest die ik als typisch beschouw voor een katholieke visie op de charismata. Ik kom daar later nog op terug. Maar het Concilie stelt hier niet alleen vast dat alle gelovigen samen de kerk vormen, maar dat de Geest door hen allemaal de kerk opbouwt. De Geest maakt van ons gebruik op een steeds eigen, maar ook steeds aan de situatie aangepaste manier en zo krijgt de kerk gestalte. Je zou zelfs kunnen zeggen dat in de conciliedocumenten een accentverschuiving plaatsvindt. Lag eerder alle nadruk op de overtuiging dat de kerk is gesticht door Christus, daar legt het Concilie veeleer het accent op het feit dat de kerk gedurig gevormd wordt door de heilige Geest. Het is in de voorstelling van het Concilie de Geest die alle gelovigen een rol geeft in de opbouw, de uitbouw en de voortgang van de kerk. In het decreet over het lekenapostolaat *Apostolicam Actuositatem* lezen wij:

Door het ontvangen van deze charismatische gaven, ook de meer eenvoudige, krijgt iedere gelovige het recht en de plicht deze te gebruiken, in de Kerk en in de wereld, tot welzijn van de mensen en tot opbouw van de kerk. Zij moeten dit doen in de vrijheid van de heilige Geest, die ‘waait waar Hij wil’, en tegelijk in gemeenschap met hun broeders in Christus, vooral met hun herders (no. 3).

Het zijn dus de charismata die de gelovigen tot dragers maken van de missie van de kerk.

In de opvatting van de rooms-katholieke kerk maken de charismata dus deel uit van het gewone functioneren van de kerk en zijn geen extraatje. Het is belangrijk om dat nadrukkelijk vast te stellen, want ‘charismatisch’ is in het moderne spraakgebruik – laten we voor het gemak zeggen: sinds het verschijnen van *Wirtschaft und Gesellschaft* (1921/22) van socioloog Max Weber (1864-1920) – charismatisch is tegenover bureaucratisch komen te staan.

Charismatisch staat dan voor bezield, gevuld met engagement en emotie, terwijl bureaucratisch gelijk wordt gesteld aan formeel en juridisch, functioneel en rationeel, routineus. Wat mij betreft is het belangrijk om te benadrukken dat ‘charismatisch’ in de kerk niets te maken heeft met *deze* tegenstelling. Charismatisch staat niet tegenover hiërarchisch, dat benadrukken de officiële documenten telkens opnieuw, maar charismatisch staat ook niet tegenover georganiseerd of rationeel. Franciscus van Assisi zou je een charismaticus kunnen noemen in de moderne zin van het woord: hij was overduidelijk bezield en vandaaruit ook een bezieler. Dominicus van Caleruega, stichter van de Orde van de Dominicanen waartoe ik als leek behoor, was zeker geen charismaticus in deze zin. De vernieuwing van het religieuze leven die hij gebracht heeft, ligt in hoge mate opgeslagen in de dominicaanse constituties, in de organisatie dus. Theologisch moeten we echter zeggen dat Dominicus’ inbreng evenzeer gedragen wordt door een bijzondere charisma als die van Franciscus. Een goed organisator zijn, met alle saaiheid die daarbij hoort, kan heel goed een gave zijn van de Geest.

2.

De kerk bestaat volgens het Tweede Vaticaans Concilie dankzij de heilige Geest en die Geest, die drukt zich uit in de hiërarchische structuur van de kerk, in het vermogen om deze ambten op de juiste manier vorm te geven en ‘in te vullen’, maar ook in het inzicht in wat op een specifiek moment onder specifieke omstandigheden de kerk laat zijn wat zij moet zijn en aldus vooruithelpt. In welke positie de drager van dit inzicht zich binnen de kerk ook bevindt. Thomas van Aquino schrijft in zijn commentaar op Paulus’ brief aan de Kolossenzen dat zoals er één lichaam ontstaat uit de eenheid van de ziel, de kerk ontstaat uit de eenheid van de heilige Geest. Het Tweede Vaticaans Concilie sloot hierbij aan door de functie van heilige Geest, die één en dezelfde is in Christus als het hoofd en de gelovigen als de ledematen, te vergelijken met die van de

ziel als het levensbeginsel van het menselijk lichaam. Via de charismata bezielt Christus dus door de Geest zijn kerk: zo centraal is de rooms-katholieke kerk ze in haar officiële documenten gaan stellen. Op de achtergrond hiervan laten zich uiteenlopende factoren onderscheiden, waar de opkomst van de Pinksterkerken er maar één van is. Het contact met de Oosters-Orthodoxe kerken was zeker zo belangrijk.

Maar voor nu gaat het er allereerst om vast te stellen dat zij nog maar begonnen is om te ontdekken wat dit in de praktijk zou kunnen betekenen. Een wel heel sterke nadruk op het feit dat de leiding van de kerk door de heilige Geest via de charismata van de gelovigen niet mag concurreren met de leiding van dezelfde Geest via de hiërarchische structuur van de kerk, hoe juist op zichzelf ook, heeft naar mijn gevoel een sterke rem gezet op de uitvoering van de aanbeveling, die toch met zoveel woorden geformuleerd is in *Presbiterorum Ordinis*, het decreet over het Tweede Vaticaans Concilie over het leven en de dienst van de priester. Daar worden priesters aangemoedigd om in een geest van geloof de velerlei charismata van leken te trachten te ontdekken en deze met vreugde te erkennen en met ijver hoger te trachten op te voeren (no. 9). Misschien moeten we inmiddels zelfs zeggen dat een document over de verantwoordelijkheid van priesters niet helemaal de geëigende plaats voor deze aanbeveling. Hoort zij niet eigenlijk thuis in een tekst over de uitvoering van het bisschopsambt? Hoe dit ook zij, de eerlijkheid gebied te zeggen dat ik maar weinig initiatieven zie, ook wereldwijd kijkend, om met zoveel mogelijk inbreng vanuit iedere relevante positie in de kerk met behulp van de Geest na te denken over en te experimenteren met initiatieven die een antwoord proberen te geven op de huidige crisis van de overdracht van het geloof aan volgende generaties.

Dezelfde eerlijkheid gebied overigens ook om te zeggen dat de druk hiertoe op priesters en andere ambtsdragers ook niet heel groot is. Toch kunnen wij er moeilijk van uitgaan dat de Geest opgehouden is de kerk te

bezielen, juist op dit met het oog op haar toekomst zo belangrijke punt. In hoeverre theologisch onderwijs in de theologie van de charismata, zoals het document *Doof de Geest niet uit* bepleit, het werken van de Geest weer zichtbaar kan maken valt af te wachten. Maar dergelijk onderwijs is hoe dan ook belangrijk.

Hiermee kom ik bij het tweede speerpunt die de hernieuwde aandacht voor de heilige Geest betekent, niet – ik zeg het nog maar een keer – vanuit *het* rooms-katholiek, maar van *mijn* rooms-katholieke gezichtspunt. Enigszins ongenueanceerd gezegd loochenstraffen de Pinksterkerken en vervolgens de versterkte manifestatie van de charismata binnen de charismatische beweging in andere kerken, de overtuiging dat wij zouden leven in een gesloten, van God en Gods werkzaamheid afgescheiden wereld. Als u wilt weten wat ik hiermee bedoel en u heeft een lange adem, dan moet u Charles Taylors boek *A Secular Age* lezen, in Nederlandse vertaling *Een seculiere tijd*. Maar voor nu: wat Taylor laat zien is dat niet-geloven in de moderne tijd een mogelijkheid en zelfs de standaard-optie is geworden, omdat het beeld van de wereld waarin wij leven in vergelijking met dat van de middeleeuwen fundamenteel is veranderd. Moderne mensen zien de wereld, zien de geschiedenis, zien hun eigen leven als een in zichzelf gesloten geheel van oorzaak en gevolg, van actie en reactie. Voor zover God plaats heeft in deze wereld is het via wat mensen geloven en denken. Religie en geloof zijn hiermee naar de randen van het leven geduwd: van belang als je geestelijk gesproken aan de grond zit, van belang om je een vaste schaal van waarden en normen te geven en die ergens op te kunnen baseren, maar in het dagelijks leven heb je geen geloof en geen religie nodig.

Er is een grandioze conference van Herman Finkers, waarin deze klaagt over de dogma's waarmee hij op de rooms-katholieke basisschool in Almelo werd doodgegooid. Het dogma van één en één is twee, bijvoorbeeld en het dogma van iets is niets anders dan: een boom is niets anders dan een zuurstoffabriek.

Dit laatste is wat de moderniteit bij uitstek doet: functies tot de essentie verklaren en vervolgens betekenis reduceren tot een subjectieve overtuiging. Het leven is leeg en zinloos, tenzij wij het weten te vullen en het zin weten te geven. In een cultuur die zo niet alleen naar het leven en de wereld kijkt, maar die zo het leven in de wereld vormgeeft, worden kerken de beheerders van overtuigingen, van een visie op het leven die zich uitdrukt in specifiek religieus gedrag en een specifieke moraal. Religie wordt een uitdrukking van een specifieke gevoeligheid en God wordt eerder een idee in het hoofd van gelovigen dan een onontkoombare realiteit.

Wat de Pinksterkerken vanaf hun ontstaan representeerden ging hier rechtstreeks tegenin. Bij hen – en ik baseer mij hier op het werk van de Canadees-Amerikaanse theoloog James K. A. Smith, een van de weinigen die werkelijk voluit academisch probeert te theologiseren vanuit een Pentecostale achtergrond – in de Pinksterkerken manifesteerde God zich voluit als een levende kracht, niet als een overtuiging of een visie, maar als degene die kon spreken in een taal die zelfs voor degene die de taal uitsloeg onbegrijpelijk was. In plaats van als bevestiging van een geregeld leven en een vaste overtuiging, manifesteerde geloof in God zich ontregelaar bij uitstek. Waar in de gevestigde kerken het spreken geleerd en gepolijst was geraakt en de geloofstraditie genuanceerd werd uitgelegd als steunpilaar van de diepste waarden van onze cultuur, daar manifesteerde de Geest zich in de Pinksterkerken als wild en doorbrekend: ineens werd het weer begrijpelijk dat de apostelen op Pinksteren van dronkenschap werden beschuldigd. Het was hierbij niet toevallig, zo geloof ik in ieder geval, dat de eerste manifestatie van de Pinksterbeweging mensen tot spreken en optreden bracht die binnen de gebruikelijke ordening van de wereld meestal niet het woord voerden: niet de juiste opleiding, niet het juiste ras, niet het juiste geslacht. Zoals het ook niet toevallig was dat Maria vanaf de negentiende eeuw met name verschijnt op plaatsen die als marginaal golden

en aan mensen die doorgaans niet tot de woordvoerders behoorden, noch in de kerk, noch in de wereld.

3.

Wat betekent dit nu? Het betekent wat mij betreft allereerst dat wij moeten zeggen dat God tot ons spreekt in de Pinksterkerken en breder in de beweging van charismatische vernieuwing, zoals die ook in de rooms-katholieke kerk aanwezig is. Ik zou zelfs willen beweren dat God daarin iets belangrijks en iets corrigerends zegt. Maar wat zegt God dan, hoe en in welke zin spreekt de Geest dan? Hier is natuurlijk de positie van de charismatische vernieuwing in de rooms-katholieke kerk mede in het geding. De Engelse schrijver Gilbert Keith Chesterton (1874-1936) heeft ooit eens geschreven dat Sint Franciscus waarschijnlijk de kerk heeft gered, met name omdat hij beseftte dat niet iedereen Franciscaan moet worden. Ik denk dat hierin een belangrijke katholieke intuïtie zichtbaar wordt: de kerk is de ware kerk doordat geen enkele stroming of groep, hoe waardevol en fundamenteel ook, in zichzelf de ware kerk ten volle representeert. De charismatische beweging getuigt van haar belang, is mijn overtuiging, als zij beseft dat niet iedereen lid moet worden van de charismatische beweging. Zij heeft iets te zeggen dat niet opgaat in wat zij is en in hoe zij spreekt, hoe zij zich uitdrukt en hoe zij op haar manier de kerk vernieuwt. Zij heeft iets te zeggen waarvan zij ook zelf nog de volle draagwijdte moet ontdekken, mede met behulp van anderen.

Afgelopen zondag, op het feest van de goddelijke drie-eenheid, lasen rooms-katholieken in het evangelie Jezus woorden: 'Nog veel heb Ik jullie te zeggen, maar jullie kunnen het nu niet verdragen' (Joh. 16,12). Jezus houdt, God houdt rekening met ons, met wat wij kunnen verstaan, met de grenzen van hetgeen waarmee wij ons kunnen verstaan. Hij belooft ons echter vervolgens de Geest van de waarheid, die ons tot de volle waarheid zal brengen. Met andere woorden – tenminste zo lees ik dit – als we de Geest volgen, komen we waar we wezen moeten en op deze weg zullen

wij ook ontdekken waar dat is en wat er daar te vinden is. 'Hij zal niet uit zichzelf spreken', zegt Jezus dan over de Geest, 'maar spreken al wat Hij hoort en u de komende dingen aankondigen' (vers 13) – dat laatste woord had beter gewoon met verkondigen kunnen worden vertaald. Dan staat er dus zoiets als: al gaande op de weg van de waarheid zal de Geest van de waarheid ons duidelijk maken waar we terecht komen en wat dat betekent. Het komt mij voor dat Jezus hier iets zegt dat vergelijkbaar is met wat God tegen Mozes zei in de brandende doornstruik, als antwoord op de vraag naar zijn naam: 'Ik ben die is', die ik zijn zal, die ik zal blijken te zijn door dat ik er zal blijken te zijn (vgl. Ex. 3,14). De heilige Geest zorgt ervoor dat wij niet verdwalen, maar leidt ons in de waarheid. En terwijl de Geest dat doet, zal Hij ons steeds duidelijk maken hoe de God van de waarheid daar en dan tegen ons spreekt. Hoe precies? Dat zullen wij moeten zien.

Deze belofte van Jezus zou ons vertrouwen kunnen geven, denk ik. In ieder geval geeft het mij wel enig vertrouwen. Vertrouwen in de omgang met de Pinksterkerken, in de omgang met de charismatische vernieuwing binnen de rooms-katholieke kerk, ook al vind ik sommige manifestaties van hun omgang met de Geest en met specifieke charismata, soms niet gemakkelijk te plaatsen. Het is mij vaak te overweldigend, teveel emotie terwijl ik niet alleen sta in een traditie waarin wordt benadrukt, maar ook leef vanuit een besef dat God allereerst waarheid is en dat die waarheid zich niet toont in haar overdonderende kracht, maar in een inzichtelijkheid waar je niet met goed geweten onderuit kunt komen. Het is mij ook vaak te weinig precies, de gebaren zijn te groot en te ongecontroleerd, de visie te weinig subtiel, de wijze waarop de Bijbel wordt gelezen te weinig kritisch, te weinig rekening houdend met de verschillen in context, tijd en taal. Ik zal over dit laatste, in de workshop over de gave van de genezing, proberen niet iets meer in detail iets te zeggen. Maar ik weet ook dat er tal van situaties zijn waarin je met bedachtzaamheid en terughoudendheid niet veel verder komt. Dan kan de hang naar

precisie eerder blokkeren dan vooruit helpen en verdacht veel lijken op in de zonde van verzuim. Er is een moment om met de profeet Jesaja te zeggen: 'wee mij, ik ben een mens met onreine lippen', en er is een moment om met dezelfde profeet te zeggen: 'Hier ben ik, zend mij' (Jes. 6,6 en 8). Hoe op de juiste manier tussen deze beide impulsen te onderscheiden: het laat zich niet van tevoren vaststellen. Het onderscheiden van de geesten is niet voor niets zelf een charisma, een gave van de Geest (zie 1 Kor. 12,10).

4.

Het is goed voor jullie dat Ik heenga', zegt Jezus tegen zijn leerlingen, 'want als Ik niet heenga, zal de Helper niet tot jullie komen. Nu Ik wel ga, zal Ik Hem tot jullie zenden' (Joh. 16,7). Ik zie de charismatische vernieuwing, zowel in de Pinksterkerken als in de andere kerken, inclusief de rooms-katholieke kerk, ik zie de charismatische beweging vooral als een prikkelende en

prikkende vraag – u herinnert zich nog wat ik aan het begin zei over speerpunten. Hebben wij werkelijk begrepen dat het *goed* is dat Jezus naar zijn Vader is gegaan, omdat Hij ons vandaar een Helper zendt die ons kan vervullen met de Geest die hem bezielde en zo werkelijk tot zijn lichaam kan maken? Of blijven we treuren over wat we zo denken te missen, over dat waarvan we onszelf wijsmaken dat het van ons is weggenomen, maar waarvan wij ons juist zo afsnijden? 'De Geest woont in de kerk en in het hart van de gelovige als in een tempel', vat het Tweede Vaticaans Concilie de boodschap van de apostel Paulus samen (*Lumen Gentium*, no. 4). Wat zouden we nu toch meer kunnen willen?! De gaven zijn er en het wordt tijd dat we ze echt gaan uitpakken, aangestoken door degenen die ons daarin vrijmoedig zijn voorgedaan. Als het rapport *Doof de Geest niet uit* daarin bijdraagt, dan is het wat mij betreft niet voor niets geschreven.

Erik (Prof. Dr. E.P.N.M.) Borgman is hoogleraar systematische theologie aan de Tilburg University. Deze lezing vond plaats tijdens het symposium *Doof de Geest niet uit*, een gezamenlijk initiatief van: Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE), www.vpe.nl
Katholieke Charismatische Vernieuwing (KCV), www.kcv-net.nl
Katholieke Vereniging voor Oecumene (KVO) www.oecumene.nl en
MissieNederland www.missienederland.nl:

Dialograpport

Aanleiding tot dit symposium was de verschijning van het dialograpport *Doof de Geest niet uit* als gedrukt boekje, 50 pagina's, uitgegeven door de Katholieke Vereniging voor Oecumene in samenwerking met VPE en KCV Nederland en Vlaanderen. Anno 2019 te bestellen via secretariaat@oecumene.nl, €5,- excl. verzendkosten, vanaf 10 exemplaren €4,- per stuk. Op www.stucom.nl staat een printversie als document [0417](#) (Engelse originele tekst: [0417uk](#))

Pinkstergelovigen en rooms-katholieken

Meer over de dialoog tussen pinkstergelovigen en rooms-katholieken in Nederland sinds in 1999 zie www.stucom.nl/dialogoog, met onder meer

[0424](#) *De biddeloosheid voorbij*

[0425](#) *Evangelisatie in de praktijk van katholieke en evangelische gemeenschappen* (2017), waarin het voornemen staat bij elk volgend internationale rapport van een dialoog tussen rooms-katholieken en pinkstergelovigen/evangelischen ook in Nederland de dialoog daarover te voeren. Het symposium van 2019 was daar een uitvoering van.

Veel meer over de dialoog tussen rooms-katholieken en pinkstergelovigen: www.stucom.nl/dialogoog, met:

[0320](#) een terugblik op de dialoog van 1999-2009 in het artikel 'Bruggen, geslagen in de achtertuin, werken door', in

[0093](#) een beschrijving van de dialoogbijeenkomsten in de periode 1999-2002

[0276](#) een beschrijving van de dialoogbijeenkomsten in de periode 2002-2008

Foto's en teksten van dit symposium:

www.kcv-net.nl/meer/charisma-s/charismas-belicht/doof-de-geest-niet-uit/symposium-21-juni-2019

Verzamelde concilie-uitspraken en andere officiële Rooms-katholieke kerkelijke documenten over *charisma's* zie: <https://www.kcv-net.nl/meer/charisma-s/kerk/>

Dit is document 0455 op www.stucom.nl